

АКТУАЛЬНЫЯ ПЫТАННІ КРАЯЗНАЎЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ АБЛАСНЫХ БІБЛІЯТЭК БЕЛАРУСІ

Разглядаюцца праблемы розных напрамкаў дзейнасці абласных бібліятэк Беларусі ў галіне краязнаўства, якія патрабуюць інавацыйных падыходаў да іх вырашэння.

На сучасным этапе ва ўмовах змен, якія адбываюцца ў сацыякультурным жыцці грамадства, актуальнасць набываюць пытанні пераасэнсавання ролі, функцый абласных бібліятэк (далей – АБ) як сацыяльнага інстытута, асноўных напрамкаў іх дзейнасці. У гэтым кантэксце паўстае пытанне вызначэння месца і ролі краязнаўчага кампанента ў рабоце абласных бібліятэк.

У функцыянальнай структуры абласной бібліятэкі ў сучасных умовах спецыялісты вызначаюць краязнаўчую функцыю. Б. Ф. Валодзін, які першым абгрунтаваў гэтую функцыю, сутнасць яе бачыць у стварэнні рэгіянальнай памяці – дакументнай і інфармацыйнай, а таксама ў каардынацыі дзейнасці бібліятэк і іншых сацыяльных інстытутаў па краязнаўстве [6]. Ён падкрэсліў, што краязнаўчая функцыя з’яўляецца галоўнай, вызначальнай у дзейнасці абласных бібліятэк. Гэта функцыя знаходзіцца ў арганічнай еднасці з інфармацыйнай, культурна-асветнай і адукацыйнай сацыяльнымі функцыямі. Н. М. Кушнарэнка аднесла краязнаўчую функцыю да прыкладных функцый, таму што яна мае выразнае практычнае значэнне: краязнаўчая функцыя фактычна пранізвае ўсе кірункі бібліятэчна-бібліяграфічнай дзейнасці [16]. Р. С. Матульскі, Г. І. Кукатава [15, с. 29, 31, 35; 18; 19] да тыпаўтваральных функцый АБ адносяць функцыі рэгіянальнай памяці і рэгіянальнай бібліятэчнай палітыкі, якія заключаюцца ва ўсеагульным і максімальна поўным раскрыцці ўнікальнасці канкрэтнага рэгіёна, яго духоўнай спадчыны, навуковай і культурнай дзейнасці. І. М. Стрыжонак і В. І. Саітава адзначылі інтэгральны характар краязнаўчай функцыі. Яна аб’ядноўвае ў цэлае ўсе элементы сістэмы «бібліятэка» і ў той жа час раскрывае канкрэтны сэнс, змест кожнага элемента з улікам краязнаўчай спецыфікі. Крайзнаўчая функцыя існуе на ўзроўні праяўлення. Праяўленне краязнаўчай сацыяльнай функцыі ў розных кірунках дзейнасці бібліятэк садзейнічае абмену рэгіёназнаўчымі ведамі і інфармацыяй у соцыуме, назапашванню і трансляцыі дакументаваных краязнаўчых ведаў, мясцовага сацыяльнага вопыту, перапрацаваных і ацэненых з пазіцыі каштоўнасцей грамадства і рэгіянальнай супольнасці ў канкрэтна-гістарычны перыяд [23]. Найбольш поўна праяўленне краязнаўчай функцыі рэалізуецца праз наданне бібліятэкай прыярытэтнага значэння краязнаўству ў фондафарміраванні, вядзенні каталогаў і картатэк, баз даных (БД), падрыхтоўцы бібліяграфічных дапаможнікаў, абслугоўванні карыстальнікаў, папулярызацыі краязнаўчых ведаў, навукова-метадычнай дзейнасці, удзеле бібліятэкараў у краязнаўчых даследаваннях і інш. Аналіз розных пунктаў гледжання тэарэтыкаў, практыкаў па гэтым пытанні дазваляе нам пагадзіцца з высновай Г. І. Кукатавай аб тым, што «предметом особой ответственности, вкладом региональных библиотек в сохранение отечественного и мирового культурного наследия является краеведческая направленность их деятельности» [15, с. 58].

У пералічаных напрамках краязнаўчай дзейнасці абласныя бібліятэкі нашай краіны дасягнулі пэўных поспехаў, але ёсць і праблемы, якія патрабуюць інавацыйных падыходаў да іх вырашэння.

На сучасным этапе назіраецца трансфармацыя бібліятэк у поліфункцыянальныя ўстановы (інфармацыйныя, культурныя, сацыяльныя, адукацыйныя), што пацвярджае іх інфармацыйны і інтэлектуальны патэнцыял, здольнасць адаптавацца да зменлівых патрэбнасцей знешняга асяроддзя. Абласныя бібліятэкі пазіцыяніруюцца як рэгіянальныя інфармацыйна-бібліятэчныя, сацыякультурныя (у тым ліку музейныя), адукацыйныя, турысцкія цэнтры рэгіёна. Так, на іх базе функцыянуюць цэнтры прававой інфармацыі, цэнтры інфармацыі па культуры і мастацтве, інфармацыйныя цэнтры культурнага турызму і інш. [3; 5; 9; 10; 11; 15, с. 79–80; 22].

Значная роля абласной бібліятэкі як інфармацыйнага цэнтра праяўляецца пры стварэнні адзінай інфармацыйнай прасторы рэгіёна, унікальная частка якой прадстаўлена

кразнаўчымі і мясцовымі інфармацыйнымі рэсурсамі. Адною з галоўных праблем у дадзеным кірунку застаецца фарміраванне фонду кразнаўчых і мясцовых дакументаў абласных бібліятэк, які можа разглядацца як своеасаблівы помнік матэрыяльнай і духоўнай культуры вобласці. Актуальным застаецца забеспячэнне яго максімальнай паўнаты. Сярод галоўных крыніц папаўнення гэтага фонду важнейшая роля належыць абавязковаму бясплатнаму экзэмпляру. У рамках пастановы Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь «Об утверждении Положения об обязательном бесплатном экземпляре документов и признании утратившими силу некоторых постановлений правительства Республики Беларусь» (далей – Палажэнне) быў пашыраны відавы склад дакументаў, якія выпускаюцца арганізацыямі вобласці і паступаюць у абласную бібліятэку [20]. Але нявырашаным засталася пытанне ўключэння ў пералік аўдыявізуальных дакументаў. Магчыма паставіць пытанне аб неабходнасці ўключэння ў склад абавязковага бясплатнага экзэмпляра мясцовых выданняў друкаваных картаграфічных выданняў, неапублікаваных работ (дысертацый і іх электронных копіяў), што дазволіла б абласным бібліятэкам забяспечыць максімальную паўнату, павысіць навуковую каштоўнасць, відавую разнастайнасць фондаў кразнаўчых і мясцовых дакументаў. Фарміраванне фондаў кразнаўчых і мясцовых дакументаў электроннымі выданнямі, арганізацыя доступу да сеткавых інфармацыйных рэсурсаў патрабуе ад бібліятэк вырашэння пытанняў іх набыцця, захаванасці з магчымасцямі прадастаўлення да іх пастаяннага доступу карыстальнікаў. Застаецца праблемай камплектаванне фондаў мясцовымі малатыражнымі выданнямі. Так, зацверджанае Палажэнне не распаўсюджваецца на дакументы, якія выпускаюцца тыражом менш за 10 экзэмпляраў. Аналіз дзейнасці абласных бібліятэк сведчыць аб тым, што выдавецкія арганізацыі рэгіёнаў не заўсёды забяспечваюць паўнату і своєчасовасць паступлення ў бібліятэку сваёй друкаванай прадукцыі, што супярэчыць патрабаванням гэтага дакумента [12].

У захаванасці рэтраспектыўнай часткі фондаў кразнаўчых і мясцовых дакументаў абласных бібліятэк прыярытэтным з'яўляецца стварэнне і ці набыццё электронных копіяў каштоўных кразнаўчых выданняў, мясцовага перыядычнага друку, у тым ліку – газет. Абласныя бібліятэкі нашай краіны маглі б стаць цэнтрамі па стварэнні электронных архіваў мясцовай перыядыкі, якія б уключалі электронныя копіі перыядычных выданняў за ўвесь час іх існавання. Пачалі працу па ўзнаўленні фонду рэдкіх і каштоўных кразнаўчых і мясцовых дакументаў Віцебская, Магілёўская абласныя бібліятэкі, якія фарміруюць паўнатэкставыя базы даных іх электронных копіяў.

Таксама папаўняюцца кразнаўчыя фонды абласных бібліятэк рукапісамі, фотадакументамі, планами/чарцяжамі мясцовасцей, забудоў, населеных пунктаў і іншымі ўнікальнымі матэрыяламі, якія набываюць бібліятэкі ці атрымліваюць у якасці дару ад кразнаўцаў, пісьменнікаў, вучоных і якія ствараюць базу для пашырэння навуковых даследаванняў рэгіянальнай дакументальнай спадчыны. Спецыфічна для абласных бібліятэк наяўнасць у фондах неапублікаваных кразнаўчых і мясцовых дакументаў, напрыклад, рукапісных дзённікаў, асабістых дакументаў, уключаючы пашпарты, фотаздымкі, лісты і інш. Такія матэрыялы павялічваюць навуковую каштоўнасць кразнаўчых фондаў, яны могуць быць выкарыстаны ў даследчых мэтах. Атрыманне такога роду дакументаў у пэўнай ступені залежыць ад таго, наколькі бібліятэка пазіцыяніравала сябе ў якасці буйнейшага інфармацыйна-камунікатыўнага цэнтра кразнаўства.

У мэтах давадзення кразнаўчай інфармацыі да інвалідаў па зроку і сляпых і іншых асоб з абмежаванымі магчымасцямі наспеў час выдання даступных для іх дакументных крыніц, у тым ліку з выкарыстаннем электронных сродкаў, аўдыядакументаў. Абласным бібліятэкам мэтазгодна выступаць з ініцыятывай стварэння дадзенага віду дакументаў кразнаўчага зместу.

На падставе даных па вывучэнні кразнаўчага фонду і інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў абласныя бібліятэкі могуць уносіць прапановы па выданні, перавыданні каштоўных кразнаўчых дакументаў, такім чынам уплываць на рэпертуар сацыяльна значнай літаратуры, фарміраванне чытання дзяцей і юнацтва і іншых катэгорый насельніцтва.

Захаванне дакументальнай краязнаўчай спадчыны, мясцовых дакументаў непарыўна звязана з задачамі забеспячэння іх даступнасці ва ўсіх сэнсах гэтага паняцця, і, на наш погляд, найперш інтэлектуальнага доступу, што абумоўлівае выбар стратэгіі і тэхналогій дзейнасці абласных бібліятэк.

Абласным бібліятэкам неабходна ўзмацніць сваю ролю як інфармацыйных, каардынацыйных цэнтраў у галіне краязнаўства ў рэгіёне. Дадзены напрамак з'яўляецца вельмі актуальным і характэрным для розных кірункаў дзейнасці абласных бібліятэк па стварэнні адзінай інфармацыйнай прасторы рэгіёна на карпаратыўнай аснове – у галіне фарміравання інфармацыйных рэсурсаў (у распрацоўцы зводных планаў камплектавання краязнаўчых фондаў рэгіёна, зводных інфармацыйных рэсурсаў па краязнаўстве), прадстаўлення краязнаўчых бібліятэчных сэрвісаў і інш. Для дзейнасці ў дадзеным кірунку створаны спрыяльныя ўмовы. Так, у выніку рэалізацыі галіновых праграм «Захаванне і развіццё культуры Рэспублікі Беларусь на перыяд 2006–2010», Праграмы інфарматызацыі галіны культуры на перыяд да 2010 г. працягваецца аўтаматызацыя бібліятэчна-інфармацыйнай дзейнасці. Выкарыстанне нацыянальных камунікатыўных фарматаў Belmarc па стварэнні бібліяграфічных і аўтарытэтных/нарматыўных запісаў стварылі аснову для фарміравання нацыянальнай сістэмы карпаратыўнай каталагізацыі і зводнага электроннага каталога. Паспрыяе ўніфікацыі, далейшаму ўдасканальванню і пашырэнню дзейнасці па зборы і захаванні краязнаўчага матэрыялу абавязковае ўкараненне ў практыку работы бібліятэчных сістэм краіны праграмнага прадукту «Памяць рэгіёна», створанага навукова-вытворчай фірмай «INEAK». Інавацыйнай формай работы стала прадстаўленне краязнаўчых інфармацыйных рэсурсаў абласных бібліятэк праз Віртуальную чытальную залу НББ [25]. Але для пабудовы адзінай інфармацыйнай прасторы рэгіёна трэба вырашыць пытанні магчымасці супрацоўніцтва з бібліятэкамі, іншымі ўстановамі рознай ведамаснай прыналежнасці, сумяшчэння праграмнага забеспячэння, якое выкарыстоўваецца імі. Да найважнейшых праблем дзейнасці абласных бібліятэк, што патрабуюць новых падыходаў, належаць удасканаленне інфармацыйна-пошукавых сістэм па краязнаўстве, падрыхтоўка і забеспячэнне доступу да электронных інфармацыйных рэсурсаў уласнай генерацыі, у тым ліку створаных на карпаратыўнай аснове, удасканаленне доступу да электронных рэсурсаў, прысвечаных рэгіёну ў прасторы Інтэрнэт. У абласных бібліятэках хутка папаўняюцца краязнаўчыя базы даных, даступныя праз электронныя каталогі, расце колькасць электронных бібліяграфічных дапаможнікаў, ініцыяваны цікавыя і важныя праекты па стварэнні фактаграфічных, паўнатэкставых і камбінаваных баз даных, прысвечаных абласцям. Кожны з гэтых напрамкаў не толькі прызначаны для задавальнення патрэбнасцей карыстальнікаў, у тым ліку аддаленых, у краязнаўчай інфармацыі і ведах, але і фарміруе імідж рэгіёна ў інфармацыйнай прасторы краіны і свету, спрыяе фарміраванню яго турысцкага патэнцыялу. Наколькі сёння набыла актуальнасць праблема прадстаўлення нацыянальнай культуры ў глабалізаваным свеце, настолькі трэба ўлічваць, што абласныя бібліятэкі Беларусі належаць да надзейных і кампетэнтных устаноў, якія здольны на інфармацыйна-камунікацыйным і пазнавальным узроўнях уплываць на фарміраванне пазітыўнага інтарэсу да свайго рэгіёна ў наведвальнікаў Інтэрнэта, незалежна ад таго, ці рухае наведвальнікам навуковы ці дзелавы інтарэс, або памкненні турыста.

Перспектыўным доўгатэрміновым кірункам, на наш погляд, з'яўляецца фарміраванне зводных краязнаўчых інфармацыйных рэсурсаў, у тым ліку бібліяграфічных, і прадстаўленне ў Інтэрнэт зводных каталогаў краязнаўчых і мясцовых дакументаў, створаных з удзелам бібліятэчных сістэм (у тым ліку ЦБС), бібліятэк вышэйшых навучальных устаноў, краязнаўчых музеяў і іншых; фарміраванне і забеспячэнне доступу (праз Інтэрнэт ці лакальнага) да паўнатэкставых, камбінаваных і іншых электронных інфармацыйных рэсурсаў уласнай генерацыі.

Падставай для фарміравання зводнай інфармацыйнай прадукцыі з'яўляюцца функцыянуючыя ў абласных бібліятэках базы даных краязнаўчай літаратуры і аналагічныя базы даных бібліятэчных сістэм (напрыклад ЦБС). Пры ўкараненні механізма карпаратыўнага ўзаемадзеяння паміж галоўнымі фондасховішчамі краязнаўчых і мясцовых дакументаў карыстальнікі атрымаюць доступ да зводных каталогаў з максімальна поўным адлюстраваннем дакументных краязнаўчых крыніц.

Рэальны шлях фарміравання бібліяграфічнага рэпертуару мясцовых дакументаў бачыцца ў сувязі са стварэннем электроннага інфармацыйнага рэсурсу «Нацыянальная бібліяграфія Беларусі», заданне на распрацоўку якога ўвайшло ў Дзяржаўную праграму «Культура Беларусі на 2011–2015 гг.» [10]. У рамках стварэння такога рэсурсу, які з'яўляецца важнай часткай бібліяграфічнага рэпертуару нацыянальнага дакумента, дзяржаўнай бібліяграфіі [24], абласныя бібліятэкі павінны выступіць у ролі рэгіянальных цэнтраў каталагізацыі і бібліяграфіі мясцовага друку, мэтамі якіх будзе прадстаўленне максімальна поўнай бягучай і рэтраспектыўнай бібліяграфічнай інфармацыі аб мясцовых дакументах.

Унікальны патэнцыял, на наш погляд, закладзены ў камбінаваных базах даных абласных бібліятэк: «Спадчына Гомельшчыны» Гомельскай АБ, «Памяць Міншчыны» Мінскай АБ, «Прыдзвінскі край: гісторыя і сучаснасць», «Памяць Витебшчыны» Віцебскай АБ, «Край мой, Магілёўшчына» Магілёўскай АБ і інш. Гэтыя інфармацыйныя рэсурсы маюць перспектывы далейшага развіцця як праз папаўненне ідэальнымі аб'ектамі (краязнаўчымі ведамі, інфармацыяй, фактамі), так і матэрыяльна-духоўнымі (краязнаўчымі творамі, аўдыявідадакументамі і інш.). Пашырэнне падобных энцыклапедычных электронных мультымедычных рэсурсаў у Інтэрнэце відавочна садзейнічала б вырашэнню розных задач у полі ўласна краязнаўчай дзейнасці (даследчай, адукацыйнай, выхаваўчай) і задач па фарміраванні прывабнага вобраза краю для тых, хто знаёміцца з ім.

Не кранаючы важных пытанняў праграма-тэхнічных сродкаў, ад якіх залежыць выкананне сучасных электронных праектаў, пытанняў удасканалення краязнаўчага кантэнту сайтаў, іх афармлення, праблем кадравага забеспячэння, нельга не звярнуць увагу на не менш значную для іх рэалізацыі праблему карпаратыўнага ўзаемадзеяння. Абласным бібліятэкам важна ўзмацніць сваю ролю як каардынацыйных цэнтраў у галіне краязнаўства ў рэгіёне. Станоўчы вопыт дзейнасці ў дадзеным кірунку ўжо набыты абласнымі бібліятэкамі ў рабоце з раённымі бібліятэкамі краіны па фарміраванні вышэйназваных краязнаўчых камбінаваных БД, ёсць прыклады сумеснай работы бібліятэк памежных тэрыторый (Гомельскай, Чарнігаўскай, Бранскай па стварэнні тэматычнай БД «Древо дружбы» і інш.). Хочацца адзначыць, што карпаратыўнае ўзаемадзеянне магчыма не толькі паміж бібліятэкамі асобных абласцей, але і ў межах рэгіёнаў, якія маюць гістарычныя сувязі, з'яўляюцца памежнымі тэрыторыямі. Развіццё карпаратыўнага ўзаемадзеяння паміж бібліятэкамі, іншымі ўстановамі зрабіла б больш дасягальнай, эфектыўнай і эканамічнай дзейнасць па фарміраванні сукупнага краязнаўчага фонду рэгіёна, стварэнні зводных краязнаўчых электронных каталогаў, рэпертуарнага бібліяграфічнага ўліку мясцовых дакументаў, даведнікаў-навігатораў (пуцэвадзіцелі) па краязнаўчых інтэрнэт-рэсурсах, стварэнні і выкарыстанні бібліятэчных сэрвісаў (рэгіянальнай службы «Спытай бібліятэкара» і інш.). Прапанаваныя падыходы па фарміраванні інфармацыйных рэсурсаў краязнаўчых і мясцовых дакументаў могуць разглядацца як шляхі карпаратыўнага ўзаемадзеяння з рэспубліканскімі бібліятэкамі і інфармацыйнымі цэнтрамі па стварэнні інфармацыйных рэсурсаў і сэрвісаў нацыянальнага ўзроўню: зводны электронны каталог нацыянальнай бібліяграфіі Беларусі, нацыянальнай электроннай бібліятэкі і інш. Хацелася б звярнуць увагу і на мэтазгоднасць пашырэння краязнаўчай тэматыкі ў афармленні сайтаў абласных бібліятэк як своеасаблівага гісторыка-культурнага сімвала рэгіёнаў. У прыватнасці, выражэнне тэрытарыяльнай адметнасці садзейнічала б пазіцыяніраванню абласных бібліятэк у якасці краязнаўчых інфармацыйных цэнтраў у турыстычнай сферы, фарміраванню пазітыўнага турыстычнага іміджу, што актуальна з пазіцыяй сучасных задач рэгіянальнага развіцця.

Перспектыўным кірункам, на наш погляд, з'яўляецца фарміраванне і прадстаўленне ў Інтэрнэце інфармацыйных карпаратыўных парталаў па краязнаўстве, створаных на базе абласных бібліятэк краіны, якія б акумуляравалі інфармацыю аб рэгіёне – змяшчалі інфармацыйныя рэсурсы, бібліятэчна-бібліяграфічныя сэрвісы ў мэтах задавальнення інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў па краязнаўстве, папулярызавалі іх, выкарыстоўваліся ў метадычнай, навукавай, адукацыйнай дзейнасці.

Інтэгруючы інфармацыйныя рэсурсы па краязнаўстве ў адзіную інфармацыйную прастору, інфармацыйныя карпаратыўныя парталы ўводзяць іх у сусветную прастору інфармацыі, садзейнічаюць эфектыўнаму выкарыстанню.

Сёння абласным бібліятэкам важна распачаць папулярызацыю сваёй краязнаўчай дзейнасці, а таксама папулярызацыю краязнаўчых ведаў у сацыяльных сетках. Гэта дзейнасць знаходзіцца на пачатковым узроўні. Новыя падыходы праяўляюцца і ў такіх кірунках дзейнасці абласных бібліятэк, як навукова-метадычная, навукова-даследчая, адукацыйная дзейнасць у галіне краязнаўства.

Так, сучасная тэрміналагічная сітуацыя дазваляе ўжыванне тэрмінаў «абласныя бібліятэкі», «абласныя навуковыя бібліятэкі», «абласныя ўніверсальныя навуковыя бібліятэкі»¹. Абласным бібліятэкам магчыма разгледзець пытанне выкарыстання ў нарматыўна-прававых дакументах краіны тэрмінаў «абласная бібліятэка» ці «абласная ўніверсальная навуковая бібліятэка», ужыванне якіх пашырае ці звужае напрамкі дзейнасці бібліятэк, у тым ліку па краязнаўстве.

На жаль, на сучасным этапе няма рэспубліканскага нарматыўна-рэгламентуючага дакумента ў галіне краязнаўчай дзейнасці. Абласным бібліятэкам, як рэгіянальным цэнтрам навукова-метадычнай дзейнасці мэтазгодна звярнуць увагу на неабходнасць распрацоўкі новага дакумента (інструкцыі ці палажэння) замест існуючага «Палажэння аб краязнаўчай рабоце бібліятэк Рэспублікі Беларусь» (Мінск, 1993), у якім знайшлі б адлюстраванне сучасны стан і перспектывы развіцця бібліятэчна-інфармацыйнай дзейнасці ў галіне краязнаўства, у тым ліку і абласных бібліятэк як яго рэгіянальных цэнтраў. Абласныя бібліятэкі маглі б стаць ініцыятарамі перапрацоўкі «Тыповой схемы класіфікацыі дакументаў для краязнаўчых каталогаў (картатэк) бібліятэк Рэспублікі Беларусь» (Мінск, 1993) [14]. Патрабуецца абмеркаванне неабходнасці ўліку краязнаўчай дзейнасці бібліятэк у планава-справаздачнай дакументацыі. У прыватнасці, статыстычны ўлік краязнаўчых дакументаў у кнізе сумарнага ўліку паспрыяе больш эфектыўнаму фарміраванню іх фонду. Улік краязнаўчых даведак, у тым ліку па іх тыпах, будзе стымуляваць важныя напрамкі практычнай і пазнавальнай дзейнасці: вывучэння інфармацыйных патрэбнасцей карыстальнікаў у галіне краязнаўства, аптымізацыі выкарыстання фонду краязнаўчых і мясцовых дакументаў, прагназавання тэндэнцый у галіне бібліятэчна-бібліяграфічнага абслугоўвання. Патрабуе вырашэння пытанне ўліку выкарыстання баз даных краязнаўчых і мясцовых дакументаў уласнай генерацыі. Сёння ў бібліятэках, якія ажыццяўляюць краязнаўчую дзейнасць (абласных, раённых, гарадскіх, сельскіх), адсутнічае адзіны падыход па гэтых пытаннях. Для вырашэння праблемы ўліку ствараемых электронных інфармацыйных рэсурсаў як інтэлектуальнай уласнасці хацелася б, каб абласныя бібліятэкі звярнулі ўвагу на важнасць іх рэгістрацыі ў «Государственном регистре информационных ресурсов Беларуси»² навукова-інжынернага рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Інстытут прыкладных праграмных сістэм» (НІРУП «ІППС») і скаардынавалі работу бібліятэк рэгіёна ў гэтым кірунку [8] згодна з пастановай Міністэрства сувязі і інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь «О некоторых вопросах государственной регистрации информационных ресурсов и информационных систем и о признании утратившим силу постановления Министерства связи и информатизации Республики Беларусь от 28 ноября 2007 г. № 51» 05.08.2009 г., № 32 (у рэд. пастановы Міністэрства сувязі і інфарматызацыі ад 20.12.2010 № 27).

Адна з новых тэндэнцый краязнаўчай дзейнасці абласных бібліятэк праяўляецца ў развіцці навукова-даследчай работы, якая ахоплівае як праблематыку бібліятэчна-бібліяграфічнага краязнаўства, так і іншых яго галін. Гэта тэндэнцыя характэрная для бібліятэк, якія сістэматычна вывучаюць краязнаўчую дакументальную спадчыну, мінулае і сучаснасць краю, плённа развіваюць узаемадзеянне з іншымі сацыяльнымі інстытутамі ў

¹ У Законе Рэспублікі Беларусь «Аб бібліятэчнай справе ў Рэспубліцы Беларусь» (у рэд. ад 31 снеж. 2009 г., № 114-3) выкарыстоўваецца назва *абласныя бібліятэкі*, у Палажэнні аб арганізацыі сукупнай сеткі бібліятэк Рэспублікі Беларусь (ад 29 верас. 1993 г.) – *абласныя навуковыя бібліятэкі*, Палажэнні аб краязнаўчай рабоце бібліятэк Рэспублікі Беларусь (ад 28 снеж. 1993 г.) – *абласныя ўніверсальныя навуковыя бібліятэкі*.

² У друкаванай форме па выніках рэгістрацыі штогод выдаецца каталог «Информационные ресурсы Беларуси».

галіне краязнаўства і з асобнымі краязнаўцамі. Напрыклад, Магілёўская абласная бібліятэка разам з абласным краязнаўчым музеем, універсітэтам імя А. А. Куляшова ўдзельнічае ў выданні навуковага зборніка «Магілёўшчына». У 2008 г. Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага правяла Міжнародную навукова-практычную канферэнцыю «Берасцейскія кнігазборы: праблемы і перспектывы даследавання», апублікавала зборнік матэрыялаў канферэнцыі [1]. Юбілей абласных бібліятэк таксама сталі падставай да актывізацыі іх дзейнасці ў дадзеным кірунку. Так, Брэсцкая абласная бібліятэка да 70-годдзя з дня заснавання правяла навукова-практычную канферэнцыю «Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага – сацыякультурны і інфармацыйны цэнтр рэгіёна», па выніках якой надрукавала зборнік матэрыялаў [5]. У 2010 г. да свайго 180-годдзя Гродзенская абласная бібліятэка правяла навуковую канферэнцыю і выпусціла выдатнае юбілейнае выданне і г. д. [4; 7; 13]. Гомельская абласная бібліятэка ажыццяўляе навуковае вивучэнне ў сваіх фондах кніжнай калекцыі Паскевічаў. Гэтыя буйныя формы навукова-даследчай работы не толькі ўзбагачаюць краязнаўства як галіну ведаў, але за бібліятэкамі замацоўваюць ролю навуковых цэнтраў краязнаўства, што дазваляе разглядаць іх як партнёраў рэгіянальных універсітэтаў, архіваў і краязнаўчых музеяў. Ёсць падставы спадзявацца, што дадзены кірунак дзейнасці будзе прадаўжацца абласнымі бібліятэкамі краіны.

У якасці навукова-метадычных цэнтраў па краязнаўстве мэтанакіравана ўкараняць у дзейнасць абласных бібліятэк дыстанцыйныя формы работы.

У ліку важных сучасных задач перад абласнымі бібліятэкамі стаіць неабходнасць інфармацыйнай падтрымкі краязнаўчага аспекту на ўсіх узроўнях сістэмы адукацыі. Базаі развіцця гэтага напрамку з'яўляюцца багатыя інфармацыйныя краязнаўчыя рэсурсы абласных бібліятэк, бесперапыннае назаванне і структураванне дакументаваных ведаў аб рэгіёнах, удасканаленне іх прадстаўлення ў свабодным доступе.

Прысутнасць рэгіёназнаўчага кампанента ў шэрагу дысцыплін, выкладаемых у сярэдняй школе, сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах – устойлівая і абгрунтаваная з'ява ў адукацыйным і выхаваўчым працэсах. У апошнія дзесяцігоддзі ў сістэме адукацыі з'явіліся дзясяткі самастойных вучэбных дысцыплін краязнаўчага зместу, выходзяць праграмы і вучэбныя дапаможнікі [21]. У многіх навучальных установах дзейнічаюць краязнаўчыя музеі і гурткі. Але і ў сярэдняй, і ў вышэйшай школах вивучэнне краязнаўства залежыць ад суб'ектыўнага фактару – наяўнасці педагога-краязнаўцы, ад яго крэатыўнасці. З дапамогай такіх выкладчыкаў абласная бібліятэка магла б распрацаваць спецыяльныя праекты – урокі, экскурсіі ці іншыя формы адлюстравання галоўных тэм вучэбных курсаў з дапамогай дакументальных крыніц, інфармацыйных рэсурсаў па краязнаўстве. У гэтым жа аспекце прадстаўляюцца патрэбнымі і больш актыўнымі дзеянні па рэкламе створаных бібліятэкамі інфармацыйных рэсурсаў у педагогічных колах (напрыклад, віртуальных музеяў выдатных беларускіх пісьменнікаў, ураджэнцаў вобласці, створаных Гомельскай абласной бібліятэкай). Думаецца, што ўзаемадзеянне абласных бібліятэк з навучальнымі ўстановамі ў дапамогу інфармацыйнаму забеспячэнню краязнаўчых дысцыплін і рэгіёназнаўчых кампанентаў іншых вучэбных курсаў будзе садзейнічаць не толькі засваенню краязнаўчых ведаў, фарміраванню інфармацыйна-рэгіянальнага стылю мыслення ў будучых спецыялістаў, але і ўменню выкарыстоўваць інфармацыйныя рэсурсы і веды ў вучэбнай, а ў далейшым і прафесійнай дзейнасці па абранай спецыяльнасці.

Ацэньваючы накоплены вопыт і цікавыя пачынанні абласных бібліятэк як галоўных цэнтраў бібліятэчна-бібліяграфічнага краязнаўства і буйнейшых суб'ектаў краязнаўчага руху ў краіне, ёсць падставы характарызаваць усебаковае праяўленне краязнаўчай функцыі ў іх дзейнасці, бачыць магчымыя перспектывы развіцця для стварэння дакументнай і інфармацыйнай рэгіянальнай памяці, унікальнага інфармацыйнага вобраза краю.

1. *Берасцейскія кнігазборы* : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф. «Берасцейскія кнігазборы: праблемы і перспектывы даследавання», Брэст, 30–31 кастр. 2008 г. / [склад. : А. М. Мяснянкіна, Т. С. Кавенька ; пад агул. рэд. М. В. Нікалаева]. – Брэст : Паліграфіка, 2010. – 463 с., [8] л. іл. : іл., табл.

2. *Библиотека-музей* как хранительница региональных и культурно-этнографических традиций : метод. рекомендации по организации деятельности библиотек-музеев / Могилев. обл. б-ка им. В. И. Ленина, отдел маркетинга и библиотековед. работы ; [сост. Г. Н. Дятлова]. – Могилев : Могилев. обл. б-ка, 2010. – 35 с. : табл.
3. *Библиотеки* как информационные центры культурного и экологического туризма [Электронный ресурс] / тематическую подборку сост. методисты учеб.-метод. отдела СОУНБ им. В. Г. Белинского С. Е. Андреева и Л. Г. Кукарских. – Режим доступа: <http://www.polevskoy-turcentr.ru/turbiblioteka/about-us.html>. – Дата доступа: 29.01.2012.
4. *Библиотечное краеведение* как фактор повышения культурного потенциала края : метод. материалы / Гомел. обл. универ. б-ка им. В. И. Ленина, отдел библиотековедения ; [сост. М. С. Рафеева]. – Гомель : Гомел. обл. универ. б-ка, 2009. – 31 с. : табл.
5. *Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага – сацыякультурны і інфармацыйны цэнтр рэгіёна*. Да 70-годдзя з дня заснавання : матэрыялы навук.-практ. канф., Брэст, 7–8 крас. 2010 г. : [зб. дакладаў / склад. А. М. Мяснянкіна ; пад агул. рэд. С. Р. Рачэўскага]. – Брэст : Паліграфіка, 2010. – 151 с., [4] л. каляр. іл.
6. *Володин, Б. Ф.* Споры вокруг перспектив / Б. Ф. Володин // Библиотекарь. – 1984. – № 5. – С. 26–29.
7. *Галоўная кніжніца Прынямоння* : да 180-годдзя з дня заснавання ДУК «Гродзенская абласная навуковая бібліятэка імя Я. Ф. Карскага» / Гродзен. абл. навук. б-ка імя Я. Ф. Карскага ; [склад.: Л. В. Мальцава і інш.]. – Гродна : Гродзенская друкарня, 2010. – 119 с. : іл., партр., факсім.
8. *Государственный* регистр информационных ресурсов Беларуси [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://infores.mpt.gov.by/ir/database/>. – Дата доступа: 29.01.2012.
9. *Грибков, Д. Н.* Формирование электронного информационного пространства региона: из опыта общедоступных библиотек Орловской области / Д. Н. Грибков, Е. В. Тимошук // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 6. – С. 75–79.
10. *Дзяржаўная праграма «Культура Беларусі» на 2011–2015 гады* : пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 26.12.2010 № 1905 [Электронный ресурс]. – Рэжым доступу: <http://www.pravo.by/webnpa/text.asp?RN=C21001905>. – Дата доступу: 29.01.2012.
11. *Дуброва, В. П.* Полифункциональная модель библиотеки XXI в. / В. П. Дуброва // Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага – сацыякультурны і інфармацыйны цэнтр рэгіёна. Да 70-годдзя з дня заснавання : матэрыялы навук.-практ. канф., Брэст, 7–8 крас. 2010 г. : [зб. дакладаў / склад. А. М. Мяснянкіна ; пад агул. рэд. С. Р. Рачэўскага]. – Брэст : Паліграфіка, 2010. – С. 26–32.
12. *Ковенько, Т. С.* Краеведческий библиографический ресурс: проблемы формирования и использования / Т. С. Ковенько // Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага – сацыякультурны і інфармацыйны цэнтр рэгіёна. Да 70-годдзя з дня заснавання : матэрыялы навук.-практ. канф., Брэст, 7–8 крас. 2010 г. : [зб. дакладаў / склад. А. М. Мяснянкіна ; пад агул. рэд. С. Р. Рачэўскага]. – Брэст : Паліграфіка, 2010. – С. 37–44.
13. *Краязнаўства* Берасцейшчыны: стан і перспектывы развіцця : матэрыялы «круглага стала», 12 снеж. 2006 г. / [рэдкал. : Т. П. Данілюк, А. М. Мяснянкіна, Т. С. Кавенька]. – Брэст : БрДУ, 2007. – 56 с., [10] л. каляр. іл.
14. *Краязнаўчая дзейнасць бібліятэк* : метады рэкамендацыі / Нац. б-ка Беларусі ; склад. Р. М. Чыгірова, М. У. Сокал. – Мінск, 1994. – 102 с.
15. *Кукатова, Г. И.* Центральная библиотека региона: современный этап развития : [науч.-практ. пособие] / Г. И. Кукатова. – М. : Литера, 2010. – 143 с. : ил., табл. – (Серия «Современная библиотека» ; вып. 77).
16. *Кушнарэнко, Н. Н.* Библиотечное краеведение: теоретико-методологический аспект : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 05.25.03 / Н. Н. Кушнарэнко ; МГИК. – М., 1993. – 16 с.
17. *Літаратурная* спадчына рэгіёна і Магілёўская абласная бібліятэка імя У. І. Леніна : рэсурсы патэнцыял у фарміраванні нацыянальнай самасвядомасці : зб. дакладаў навук.-практ. канф., прысвеч. 75-годдзю Магілёўскай абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна / Магілёўская абл. б-ка імя У. І. Леніна, аддзел маркетингу і бібліятэчнай работы ; [склад. І. У. Малінін і інш.]. – Магілёў : Магілёўская абл. б-ка імя У. І. Леніна, 2010. – 30 с.
18. *Мотульский, Р. С.* Библиотека в социуме: предназначение и функции / Р. С. Мотульский // Библиотековедение. – 2002. – № 5. – С. 19–24.

19. Мотульский, Р. С. Общее библиотековедение : учеб. пособие для вузов / Р. С. Мотульский. – М. : Либерия, 2004. – 224 с.

20. Положение об обязательном бесплатном экземпляре документов [Электронный ресурс] : постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 03.09.2008 г., № 1284 : [в ред. от 10.08.2009 г. № 1052]. – Режим доступа: <http://pravo.by>. – Дата доступа: 29.01.2012.

21. Районоведение. Октябрьский район г. Минска : пособие для факультативных занятий учащихся общеобразовательных средних школ и гимназий / Т. И. Михалькевич [и др.] ; СШ № 90 г. Минска. – Минск : Респ. ин-т высш. шк., 2011. – 103 с. : ил., портр. ; Давидович, Е. Б. Твоя столица: архитектура Минска : учеб. наглядное пособие для педагогов учреждений дошкольного образования / Е. Б. Давидович. – Минск : Народная асвета, 2011. – 12, [2] с. – (Серия «Страницы родной земли») ; Гісторыка-краязнаўчы курс «Наша Шумілінашчына». Шуміліназнаўства / [уклад.: В. А. Падляшчук і інш. ; пераклад на бел. мову М. А. Мароза]. – Віцебск : Віцеб. абл. друкарня, 2010. – 199 с. : іл.; Гродназнаўства : дапам. па курсе «Краязнаўства» для студэнтаў гуманітарных спецыяльнасцей / А. П. Госцеў [і інш.] ; пад агул. рэд. В. В. Шведа, В. Р. Карнелюка ; Мін-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Гродзен. дзярж. ун-т імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Гродна : ГрДУ, 2010. – 219 с. : іл. ; Воложиноведение [Электронный ресурс] : комплексная географическая характеристика Воложинского района : учеб.-метод. пособие : электронное приложение / Управление образования Минск. облисполкома, Минск. обл. ин-т развития образования, Отдел образования Воложин. райисполкома ; С. В. Федорако. – Минск : МОИРО, 2009. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) : цв., карты, текст, ил.

22. Сарокіна, І. У. Магілёўская абласная бібліятэка імя У. І. Леніна – буйнейшы інфармацыйны, адукацыйны і культурны цэнтр рэгіёна (да 75-годдзя ўстановы культуры) / І. У. Сарокіна // Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага – сацыякультурны і інфармацыйны цэнтр рэгіёна. Да 70-годдзя з дня заснавання : матэрыялы навук.-практ. канф., Брэст, 7–8 крас. 2010 г. : [зб. дакладаў / склад. А. М. Мяснянкіна ; пад агул. рэд. С. Р. Рацэўскага]. – Брэст : Паліграфіка, 2010. – С. 105–108.

23. Стрыжонак, І. М. Краязнаўчая функцыя бібліятэкі як сацыяльна-культурнага інстытута грамадства / І. М. Стрыжонак, В. І. Сайтава // Культура. Науча. Творчасць = Culture. Science. Arts : сб. науч. ст. Вып. 2. – Минск : Беларус. гос. акад. музыкі, 2008. – С. 681–686.

24. Шатохина, Н. З. Краеведческие библиографические ресурсы региона: состояние, перспективы развития : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / Н. З. Шатохина ; Орлов. гос. ин-т искусств и культуры. – М., 2009. – 21, [1] с. : ил.

25. Шышкін, У. Бібліятэчныя ўстановы: вынікі дзейнасці бібліятэк краіны ў 2010 г. / У. Шышкін // Бібліятэчны свет. – 2011. – № 2. – С. 5–6.

A. PRADZEINA, V. SAITAVA

ACTUAL QUESTIONS OF REGIONAL LIBRARIES OF BELARUS LOCAL HISTORY ACTIVITY

Problems of various directions of the regional libraries of Belarus activity in the field of local study, which need the innovative approaches for their solution, are discussed in the article.

Дата паступлення артыкула ў рэдакцыю: 14.02.2012